

Hvordan ser kristensionister på jøders frelse?¹

HANS MORTEN HAUGEN

Kristensionismen kjennetegnes av et sterkt og positivt forhold til staten Israel, som en evigvarende eiendom for det jødiske folk. Kristensionister legger stor vekt på å ta hele Bibelen på alvor. Av det mest sentrale i Bibelen er de utsagn som er blitt tillagt Jesus Kristus som sier at det er kun gjennom ham at mennesker kan komme til Gud. Derfor er det interessant å finne ut hvordan kristensionister forstår at jøder – som ikke vedkjenner seg Jesus Kristus som Messias – kan komme til Gud.

Tre norske organisasjoner blir analysert, der vi starter med den eldste, Karmelinstituttet, for deretter å se på Ordet og Israel og til sist Internasjonale kristne ambassade Jerusalem (IKAJ). Andre mindre organisasjoner, som stiftelsen for Bibelen og Israel, som brøt med Karmelinstituttet etter grunnleggerens død, har også vært aktive, men vil ikke analyseres i detalj. IKAJ er en nasjonal avdeling av International Christian Embassy Jerusalem (ICEJ). Vekten legges på prinsipielle, overordnede uttalelser, men også ved å analysere hvordan sentrale personer ordlegger seg.

Framfor et bredt oppgjør mot kristensionismen,² blant annet hvordan løfter til et folk blir lest til å gjelde den moderne stat Israel, hvordan profetier leses til å skulle oppfylles i vår tid, og hvordan oppfyllelsen i Jesus Kristus dermed gis mindre vekt, er det sentrale hvorvidt sentrale kristensionister mener at jøder og kristne har separate veier til Gud. Artikkelen spør også om

posisjonene er av strategisk art, bunnet i et ønske om å unngå å provosere jøder. Flere kirker og organisasjoner enn dem som kan regnes som kristensionistiske har tatt avstand fra misjon blant jøder,³ de fleste av dem med basis i paktsløftene.

Hvordan står kristensionismen i Norge?

Kristensionismen understreker jødernes sentrale plass i Guds frelsesplan, og at Bibelen forstås å gi gudommelig gitte territoriale rettigheter til jødene – som oppfylling av Guds løfter (1 Mos 12; 15; 18). Kristensionismen vektlegger også at kristne er kalt til å trøste og velsigne *staten* Israel (Jes 40,1-2; 4 Mos 6,27), selv om dette opprinnelig ble uttalt for israelittene som folk. Andre tekster som viser at Gud også i Det gamle testamentet var langt mer inkluderende (Jes 19,24-25; Sal 87,4-5), vektlegges ikke. Selv om kristensionisme er blitt omtalt som ”falsk lære” av kirkelederne i Jerusalem i en erklæring fra 2006,⁴ har denne kristendomsforståelsen oppslutning blant millioner av kristne. Kristensionismen står langt sterkere i Norge enn i våre skandinaviske naboland. Den har appell hos mennesker på grunnplan i Den norske kirke og hos en del prester – som tidligere sogneprest i Bøler, Thor Evje – men har ingen synlig oppslutning på lederplan. To uttalelser kan illustrere dette.

Under styreseminaret Landet og løftene – Israel, Palestina og de bibelske profetier. Teologi og etiske implikasjoner, i regi av Norges Kristne Råd 20. januar 2011 sa biskop i Den norske kirke, Ole Christian Kvarme, at vi må ta avstand både fra kristensionisme og såkalt erstatningsteologi. Han definerte ikke disse to begrepene. Kjernen i erstatningsteologi er at alle løfter gitt til Israelittene ikke gjelder som følge av den nye pakt, og at disse løftene er overført til Kirken. Kvarme pekte på en *tredje* vei, der ha'aretz leses som både landet og jorden gjennom hele GT, noe som bekreftes i Rom 4,13 (”arve verden”), og som rommer en forståelse av landløftet som både ivaretar forbindelsen mellom det jødiske folk og landet, og som samtidig gir rom for palestinerne. Under seminaret Landløftene og Guds utvalgte folk på Menighetsfakultetet den 5. juni 2009 sa Professor emeritus i Det nye testamentet, Hans Kvalbein, at det ikke var noen av professorene på MF som støtter en forståelse av at jødene har gudegitte rettigheter til en stat, og han understreket at han

forsto at landløftene i Det gamle testamentet er blitt erstattet av eller transformert til budskapet om Guds rike (Matt 5,5; Sal 37,11).

Også under Konsultasjon om Israel og Palestina den 31. august 2011 i regi av Mellomkirkelig råd for Den norske kirke var det flere av innleiderne som markerte avstand til kristensjonisme, særlig i betydningen gudegitte landløfter. Blant disse var Professor i interreligiøse studier ved Universitetet i Oslo, Oddbjørn Leirvik, og Professor i Det nye testamentet ved Misjonshøgskolen i Stavanger, Jostein Ådna. Sistnevnte var med på å forfatte dokumentet *En prinsipperklæring om kirkens forhold til det jødiske folk og om dette folkets plass i Guds frelseshistorie*,⁵ som blant annet sier: "I Det nye testamente får landløftet en utvidet betydning" og "Opprettelsen av staten Israel kan derfor ikke sees som en virkeliggjørelse av Guds frelsesplan i Kristus Jesus."

En av de professorene som anerkjenner den messianske dimensjonen i landløftet – forstått som at landløftet har betydning i Det nye testamentet – er (emeritus) Oskar Skarsaune.⁶ Han er samtidig en kritiker av kristensjonismen, særlig i dens dispensasjonalistiske utgave.⁷

Hovedvekten hos kristensjonister er altså at alle løfter fra Det gamle testamente har full gyldighet, og at etableringen av Israel er en sentral del av oppfyllelsen. Sentralt for kristensjonister er en klar endetidsforventning. I noen frikirkelige miljøer og på bedehusene har kristensjonismen oppslutning,⁸ men altså ikke i ledelsen i Den norske kirke og professorer ved de teologiske utdanningsstedene.⁹ Før vi går inn på de ulike kristensjonistiske bevegelser, er det nødvendig å se hva som står om jødernes frelse i Det nye testamentet.

Noen sentrale bibeltekster om jødernes frelse

I tillegg til paktsløftene uttrykt gjennom Mosebøkene, omtales flere steder i Det gamle testamente tilbakevending og frelse for jødene ved at Gud er med dem (Sak 8; Dan 12; Joel 2). Disse tekstene står i en kontekst hvor det også inngår endetidsbeskrivelser, med særlig vekt på lidelser for dem som bor "i landet" (Sak 13,8; se også Dan 12,1 og Joel 2,3). Særlig sentral blant profetene er Esekiel, 36-39. Siden Jesus selv advarte mot

endetidsspekulasjoner (Apg 1,7) og siden vi vil komme tilbake til profetiene under analysen av de tre organisasjonene, skal vi her la endetidstekster i både Det gamle og Det nye testamentet ligge, og heller fokusere på hvordan Jesus og Paulus snakker om jødernes frelse. Det er relevant å merke seg at Johannesevangeliet omtales som "det mest jødefjendtlige skrift i Det Nye Testamentet..."¹⁰ (Joh 8,36-47), men det finnes også tekster i de andre evangeliene (Matt, 23,35-36; Luk 11,50-51) og i brevene (1 Tess 2,15) som er blitt brukt til å fremme anti-judaistiske holdninger.

I denne sammenheng må det minnes om at det blir for enkelt å se Jesus, Jesu disipler, evangelistene og Paulus som representanter for en ferdig utviklet kristendom. Snarere var de jøder som understreket sin tro på fedrene og loven og observert jødiske påbud, men som understreket at Jesus var oppfyllelsen av det som var profetert (Matt 5, 17-10; Apg 24,14-15). De refset altså sine egne som ikke ville tro på oppfyllelsen. Jesus selv advarer de skriftlærde og fariseerne mest direkte (Matt 23,13-33; Luk 11,39-48). Han kritiserte at fariseerne var mest opptatte av rett livsførsel, men i liten grad av det reelle forholdet til Gud. Jesus anklaget fariseerne: "Slik setter dere Guds ord ut av kraft..." (Mark 7,13; se også foregående vers). Slike anklager mot fariseerne leder enkelte steder til anklager mot hele "slekten" (Matt 23,36; Luk 11,51).

Jesus legger vekt på at det å tro på Sønnen gir frelse og evig liv, blant annet i alle de sju "jeg er"-utsagnene i Johannes.¹¹ I tillegg tillegges Jesus fem "jeg er"-utsagn i betydningen navnet på Gud.¹² Hvalvik omtaler Johannesevangeliet som et vitnesbyrd, der evangelisten ikke forstår seg selv som historiker, men predikant som vil "skape tro på at 'Jesus er Messias, Guds sønn' (20:31)."¹³ Med et slikt utgangspunkt vil enhver tvil på Jesu oppdrag og guddom måtte avvises.

Også i det evangeliet som er minst antijudaistisk blir Jesus tillagt følgende utsagn: "Den som skammer seg over meg og mine ord i denne utro og syndige slekt, skal også Menneskesønnen skamme seg over når han kommer i sin Fars herlighet sammen med de hellige engler" (Mark 8,38). Dette viser at Jesu ord – slik de er blitt nedtegnet – ikke åpner opp for alternative veier til Gud enn gjennom ham selv.

I de siste ordene til disiplene er det tydelig at jødene ikke er unntatt fra det generelle oppdraget om å gå til alle folkeslag (Matt 28,19) og være Jesu vitner like til verdens ender (Apg 1,8), også i det – på Jesu tid – jødisk-dominerte Jerusalem og Judea.

Paulus omtaler jødene en rekke ganger, mest omfattende i Romerne 9-11, men også i Ef 2,11-18. Det er enighet om at brevet til Romerne er skrevet noen år før brevet til Efeserne. Den lange og kompliserte drøftingen i Romerbrevet ender med en konklusjon mot slutten av kapittel 11, der det heter at hele Israel skal bli frelst (11,26) etter at hedningene er kommet inn i fullt tall (11,25), og det understrekes at Gud forbarmer seg over alle (11,32). Tittelen på hele kapittel 11 er da også "Frelse for hedningene – frelse for Israel". Videre, siden Paulus omtaler seg som "israelitt" i Rom 11,1, er det god grunn til å mene at ordet Israel som brukt i Rom 11 viser til Israel i snever betydning – som folk.

Den langt kortere teksten i Ef 2 handler om at Jesus Kristus forsonet jøder og hedninger. I vers 12 brukes ordet Israel i langt mer utvidet forstand, der det heter at hedningene gjennom Jesus Kristus har fått borgerretten i Israel; se også vers 19 som brukes uttrykket "de helliges medborgere". Israel må i denne sammenhengen forstås som å beskrive samfunnet av de hellige, og ikke bare ett folk. Videre snakker Paulus både om pakten og løftene (2,12) og apostlenes og profetenes grunnvoll (2,20), men understreker i det siste verset at det er Jesus Kristus som er hjørnesteinen. Perspektivet minner om bildet fra Rom 11,17-24 som beskriver hedningene som ville oljekvister som podes inn på oliventreet, samtidig som det er Jesus som er redningsmannen (Rom 11,26).

Både Rom 11 og Ef 2 understreker at Jesus er oppfyllelsen av løftene, og at det er gjennom Jesus at både jøder og hedninger ("vi og dere"; se Ef 2,18) har adgang til Far. Også i Rom 11 understrekes det at de naturlige grenene kan podes tilbake på oliventreet dersom "de ikke holder fast på sin vantro" (Rom 11,23), altså ser at Jesus er oppfyllelsen av det som er profetert. Selv om det er mulig å finne enkeltvers som sier at hele Israel skal bli frelst (Rom 11,26) peker både Jesus selv og Paulus på at Jesus er oppfyllelsen av profetiene, og at tro på Jesus derfor er avgjørende.

Karmelinstituttet: Fremmer den sionistiske drøm

Karmelinstituttet ble etablert av Per Faye Hansen i 1945, og har ifølge lederen om lag 5000 abonnenter og givere.¹⁴ Interessant nok er dette den eneste av de tre organisasjonene som omtales på Den norske kirkes hjemmeside, under "Kultur- og medieorganisasjoner". Som følge av en reportasje i Fædrelandsvennen om pengestøtte til jødiske bosettere,¹⁵ en virksomhet som aldri er blitt holdt skjult,¹⁶ fikk Karmelinstituttet mye oppmerksomhet i mai 2011.

Kommunikasjonen med medlemmene skjer gjennom medlemsbladet Karmel-nytt, gjennom en hjemmeside og gjennom ulike møter og større stevner. Mens Karmel-nytt opprinnelig hadde undertittelen "Organ for kristent forsknings- og opplysningsarbeid i Bibelens land og Norden", er dagens undertittel "Vi peker – landet preker". Dette viser at fokuset er på staten Israel, mer presist gjenreisningen av Guds rike "synliggjort som Riket for Israel"¹⁷ "slik at Israel kan realisere sitt store oppdrag: å frelse folkene."¹⁸

Interessant nok kan de opprinnelige vedtekter – som omtales som uforanderlige¹⁹ – leses som å være åpne for å forkynne om Jesus. § 2 sier at Kamelinstituttet har som formål "å være en Ordets tjener blant alle som er bosatt [i Bibelens land] og her i Norden."²⁰ Uttrykket Ordets tjener må handle om formidling av evangeliet om Jesus Kristus. Ut fra både selvpresentasjonen og det faktiske innholdet i Karmel-nytt, er Karmelinstituttets oppmerksomhet flyttet fra en luthersk basis til en ikke-konfesjonell basis og fra en generell tilnærming ("orientering i jødespørsmålet"²¹) til en klarere politisk tilnærming ("zionistisk informasjonstjeneste").

Karmel-nytt hadde i sine første år oppmerksomheten på Jesus Kristus og messianske menigheter, illustrert gjennom utsagn som "Vi skylder å gi [jødene] Kristi rettferdighet og kjærlighet tilbake"²² og "hebraiske kristne vil [i den gjensidige mistanken mellom ortodoks jødedom og assimiliasjonsvennlig kristen misjon] få en stor oppgave som forsonende element."²³ Faye Hansen sier videre at Rom 11 stadfester jødernes "kristne framtid..."²⁴ Samtidig uttrykkes en skepsis til de jøder som ønsker å bli kristne ("assimileres") og som ofte har "motarbeidet det jødiske gjenreisningsarbeid..."²⁵ Dette arbeidet handler

om å bygge staten Israel. Selv om eskatologien blir mer sentral og vektleggingen av jøders omvendelse tones ned, er det likevel funnet at Faye Hansen ikke sto for en ren topakts-teologi, siden "jødene kan bli frelst uten å bli kristne, men ikke uten å tro på Jesus som Messias."²⁶

Hva er forbindelsen mellom byggingen av staten Israel og jødernes frelse? Under vignetten "I profetienes lys" har Johan Henrik Jørgensen over flere år hatt en fast spalte i Karmel-nytt. Særlig serien i 2009 med tittelen "Apostlenes lære, Paulus' lære" er interessant for å finne den teologiske forståelsen av hvordan staten Israel henger sammen med jøders frelse. Jørgensen sier: "Med gjenreisningen av staten Israel er det gamle skillet fra urkirken (dvs. i aposteltiden) mellom jødekristerne (d.e. messianske jøder) og hedningekristerne atter blitt aktuelt."²⁷ Etableringen av staten Israel introduserer med andre ord det som omtales som to parallelle linjer i forkynnelsen. Statsdannelsen ses på som en oppfyllelse av en profeti, og som første ledd i en prosess som vil kulminere med tusenårsriket (Åp 20).

I en artikkel hvor det understrekes at Karmelinstituttet ikke driver misjon blant jøder, heter det videre:

Målet er å være med på å fremme "den sionistiske drøm", som til syvende og sist vil bli oppfylt med at Messias kommer og oppretter tusenårsriket. Sammen med det jødiske folk ønsker også Karmel å være med på å fremskynde Messias' komme til Sion.²⁸

Hva som ligger i uttrykket "den sionistiske drøm" er knyttet til en forståelse av at vi nå er i "NT-menighetens siste dager på jorden. [...] Det messianske Riket er meget nær forestående."²⁹ Det messianske riket er et annet navn på tusenårsriket. Tusenårsriket omtales også som "Riket for Israel".³⁰

NT-menighetens tid blir forstått å ha blitt innledet med jødernes endelige avvisning av Paulus' budskap som det fortelles om i Apg 28,25-31. Dette omtales som at "Israel falt",³¹ men nå "skal Israel igjen inn på det profetiske hovedspor..."³² Staten Israels etablering innevarsler at den nye tid er i emning, og vil lede til at jødene vender om og tror på Jesus som Messias. Derfor er det for Karmelinstituttet umulig å kritisere sionismen,

men absolutt nødvendig å markere avstand fra alt som hindrer sionismen. Derfor prioriterer også Karmelinstituttet å ikke drive misjon, siden de ved å fremskynde Messias' komme er med på å berede grunnen for masseomvendingen av jøder.

Ordet og Israel: Tro på Jesus vektlegges, men antimisjon hos promotert forfatter

Ordet og Israel ble etablert i 1978, som følge av uenighet med Faye Hansen om lederstil og profil. De har et tett samarbeid med sin danske søsterorganisasjon med samme navn,³³ og rapporterer å ha 1.180 betalende medlemmer, mens bladet deres sendes til 9443 mottakere.³⁴ Bortsett fra å omtale seg som tverrkirkelig, plasserer ikke organisasjonen seg tydelig i kirkelandskapet.

I tillegg til vedtekter ("Ordet og Israels lov") og grunnlagsdokument ("Ordet og Israels basis") har Ordet og Israel vedtatt "Kristent sionistisk trosmanifest", som har fire deler: Israel og løftene; Israel og den nye pakt; Israel og kirken/kristendommen; og Troen, jødene og staten Israel.³⁵ Under del 2 heter det: "Vi avviser derfor enhver teologi som ikke gjør alvor av at Jesus er veien, sannheten og livet for alle mennesker."³⁶ Samme holdning kommer til uttrykk i § 3-d i vedtektene og punkt 6 i grunnlagsdokumentet, hvor den siste også sier at organisasjonen "søker å være et vitne om Jesus overfor det jødiske folk." Lederen i Ordet og Israel er svært tydelig: "Ve oss om vi ikkje forkynner evangeliet! Både for jøde og grekar!"³⁷ Selv om det er vanskelig ut fra bladene og årsmeldingene å se hva som direkte gjøres for å være et slikt vitne om Jesus overfor det jødiske folk, er en slik klargjøring og målsetting ikke i seg selv oppsiktsvekkende for en organisasjon som bygger på Bibelen.

Det er samtidig verdt å merke seg at grunnlagsdokumentet tydelig målbærer en endetidsforventning:

Den norske bevegelsen Ordet og Israel ønsker å peke på betydningen av at det som skjer med Israel, er et tegn på Jesus Messias snarlige komme for å hente sin menighet og opprette "riket for Israel" (Tusenårsriket), for at folkeslagene skal kjenne at Han er Herren.³⁸

Noe tilsvarende finnes i Kristent sionistisk trosmanifest, som sier at etableringen av staten Israel "er begynnelsen på Israels frelse, som vil føre til at Jesus, Guds Messias, vil være konge over hele jorden. Sak 14: 9."³⁹ Også tidligere sogneprest Thor Evje – som i en årrekke har vært aktiv i Ordet og Israel – har i en lengre artikkel redegjort for sammenhengen mellom Jesu gjenkomst og "Israels rike".⁴⁰ Et slikt fokus på endetiden er ikke i seg selv noe som går imot betydningen av Jesus Kristus og hans forsoningsverk. Det er imidlertid mulig å stille spørsmål ved om en slik forståelse risikerer å bli meget instrumentell, der hendelser som omfatter jøder forstås som forutsetninger for Jesu gjenkomst og etableringen av "Tusenårsriket". Samtidig er det verdt å merke seg at når disiplene spør om Jesus vil opprette "riket for Israel" (Apg 1,6), utfordrer Jesus disiplene – ved å løfte begrepet opp fra et politisk nivå (Apg 1,7) – men uten å benekte muligheten for at Gud kan gripe inn i historien.

Det mest interessante er å analysere hvem Ordet og Israel faktisk samarbeider med. En forfatter hvis nyeste bok kan bestilles via hjemmesidene og som holder foredrag for Ordet og Israel,⁴¹ er Per Haakonsen. Hans politiske analyser utvikler seg i ytterliggående retning i den siste boken.⁴² I den andre boken understreker han at vi ikke kan "bruke Bibelen som rettesnor eller verktøy for den politiske analyse."⁴³ I tillegg må det pekes på at Haakonsen både drøfter om profetier i Det gamle testamentet faktisk er oppfylt gjennom Jesus Kristus, og gir rom for andre posisjoner enn sine egne.

Det som gjør Haakonsen interessant er at han må leses som å ta avstand fra forkynnelse blant jøder⁴⁴ – selv om han skriver at jødene *til slutt* vil bli et kristent folk. Han sier at Herren lar jødene komme tilbake til landet og at de deretter skal komme til tro på Jesus som Messias. Haakonsen omtaler forherdelsen i det jødiske folket som profetert i Det gamle testamentet og omtalt i Det nye testamentet, og sier at "det er denne forherdelsen Gud bruker i sin frelsesplan."⁴⁵ Han skriver også at dette er det jødiske folks skjebne, og dersom jødene som folk ikke hadde forkastet Jesus som Messias "ville budskapet om Guds frelse til alle mennesker blitt en del av den jødiske religion."⁴⁶ Dette ville ha redusert muligheten for kristendommens utbredelse. Haakonsen viser til Rom 11,26 – som har en henvisning

til Jes 59,20 – om å rydde bort all ugudelighet fra Jakob, men sier bare om jødernes omvendelse at ”den dag kommer...”⁴⁷

Haakonson viser i sine tre bøker en gradvis endring i sin holdning til å forkynne blant jøder, der han hevder at omvendelsen av jøder kun vil skje som følge av den nøden jødene opplever som følge av den voldsomme aggresjonen fra andre stater – omtalt i Esek 38,14 som ”land i det ytterste nord...” og i Åp 16,12b som ”kongene fra Østen.”⁴⁸ Ordet og Israel er derfor ikke konsekvente når de sier at de ”avviser derfor enhver teologi som ikke gjør alvor av at Jesus er veien, sannheten og livet for alle mennesker” men samtidig markedsfører en bok som handler om at jødernes omvendelse bare vil skje som følge av deres enorme lidelser. Han tar ikke aktivt til orde for forkynnelse blant jøder i dag, og går dermed imot Jesu egne ord om å være hans vitner til jordens ender, inklusive i Jerusalem.

Internasjonale Kristne Ambassade Jerusalem: Politikk sentralt, tro får noe vekt

Den mest framtrepende representant for kristensionismen internasjonalt er Internasjonale Kristne Ambassade Jerusalem (ICEJ). Denne ble dannet i 1980, som en reaksjon på at de siste statene dette året valgte å flytte sine respektive ambassader til Tel Aviv etter at Øst-Jerusalem var blitt annektert samme år. ICEJs definisjon på bibelsk sionisme er å ”proklamere sannheten i Guds Ord om det jødiske folks tilknytning til landet Israel som en evigvarende eiendom i den hensikt å frembringe verdens forløsning.”⁴⁹ IKAJ oppgir å ha 15.000 medlemmer,⁵⁰ og utgir bladet Et ord fra Jerusalem, i tillegg til å stå bak større arrangementer som Oslo symposium og Israelmøtene i Kongeparken.

I tillegg til erklæringen fra den fjerde internasjonale kongress om bibelsk sionisme i 2001 (ICEJs sionistkongress) er de fire første bøkene om bibelsk sionisme, skrevet av Malcolm Hedding, leder av ICEJ fram til juli 2011, sentrale kilder.

I erklæringen fra ICEJs sionistkongress heter det: ”Den lovede gjenopprettelsen av Israel må forstås som en prosess i to faser, som omhandler gjenopprettelsen til Landet fulgt av en gjenopprettelse til Herren, Israels Gud (Esek 36:24-28; Jer 24:6-7).”⁵¹ Når uttrykket ”til Landet” er valgt og ikke ”av Landet”,

skyldes dette også at de to tekstene *ikke* handler om statsetablering, men om at Gud fører jødene "hjem" eller "tilbake", som er ordlyden i henholdsvis Esek 36,24 og Jer 24,6.

I alt tre ganger omtales Jesus eller Messias i erklæringen: først, ved å peke på at "det jødiske folk skulle gi verden ... Messias..."; dernest ved å fordømme sterkt "den overlagte palestinsk-arabiske forfalskning av den historiske identitet til Jesus..." og sist ved å understreke at "gjenoprettelsen av Israel vil føre til at Messias kommer til Oljeberget..."⁵² I tillegg viser erklæringen til Rom 11,11 som handler om jødernes misunnelse "ved vår iver for Ham og Hans Ord." "Ham" må forstås å vise til Jesus Kristus, men det står ingenting om frelsen gjennom Jesus Kristus. Til sist kan Jesus leses inn i en tekst der det vises til hva som er Kirkens "Store Håp – vår Herrens komme".

Når ordet "komme" og ikke "gjenkomst" blir brukt, må dette forstås som å være ledd i en strategi som søker å unngå å provosere jøder, hvis flertall ikke tror at Jesus var den lovede Messias. Når dette ses i sammenheng med måten Messias omtales på i det første avsnittet over, hvor verbformen "skulle gi" er svært indirekte, er det grunnlag for å si at erklæringen fra ICEJs sionistkongress er alt annet enn tydelig på Jesu frelses- og forsoningsverk. Videre omtales utvelgelsen av jødene som "et levende eksempel på hva det betyr å følge denne ene sanne Gud,"⁵³ mens treenigheten og Den hellige ånd ikke nevnes.

Det klart politiske budskapet er dominerende i erklæringen, ved å vektlegge at

de som søker å fjerne det jødiske folk fra noen del av Jerusalem, frata Israel hennes testamenterte arv eller dele landet Israel, kommer i konflikt med Bibelens Gud (Joel 3:1-3). De skal virkelig såre seg selv og falle inn under Guds uopprettelige dom (Sakarias 12:1-9) ["Jerusalem omringet og befridd"].

Med andre ord er det en forståelse av å ha Gud på sin side i forståelsen av konflikten i Midt-Østen. For å gi et mer fullstendig bilde, er det nødvendig å gå til Malcolm Hedding, ICEJs leder over en rekke år.

Bøkene til Hedding er noe mer nyanserte enn erklæringen.

Blant annet erkjennes at retten til å bo i landet er betinget av det jødiske folks trofasthet mot Gud.⁵⁴ Samtidig knyttes ubetinget støtte til den moderne stat Israel tett sammen med Guds velsignelse over egen menighet og kirkevekst.⁵⁵ Det settes likhetstegn mellom nasjonen Israel og staten Israel,⁵⁶ og det sies at det er mørkets makter som er engasjert i konflikten om landet, og at disse maktene slik søker å motarbeide Guds forløsningsplan.⁵⁷ Verdens forløsning i Gud knyttes sammen med jødernes kontroll over Jerusalem og landet Israel,⁵⁸ selv om det ikke sies eksplisitt at ingen andre enn jøder kan bo der.

Samtidig synes Hedding å ha en klar visshet om at han alltid kjenner Guds vilje, både med det jødiske folk og med hele verden. Hedding hevder blant annet at Gud velger polarisering og konflikt.⁵⁹

Det sentrale for Hedding er at jødene er Guds paktsfolk, og at Jesus Kristus utvider denne pakten til hele verden. I tillegg til Romerne 11, vises det til Galaterne 3.9 som sier: "Derfor blir de som tror, velsignet sammen med den troende Abraham," og til Romerne 15.⁶⁰ Uttrykket "den troende Abraham" må forstås som at Abraham trodde på paktløftene og gjennom dette stolte på Gud, og at dette omfatter alle som tror på fedrenes Gud og de løftene som er blitt gitt. Jesu frelsesverk omtales som "gjennomføringspakten", der velsignelsen knyttet til Abraham blir gjeldende for hele verden gjennom Jesu forsoningsverk.⁶¹ Med andre ord får de kristne gjennom Jesus Kristus del i noe alle jøder allerede har del i gjennom paktsløftene. Denne forståelsen avviker fra Den norske Israelmisjon, som sier: "Det er *Jesus-troende* jøder som utgjør kjernen i Guds folk, og hedningene blir innlemmet i dette folket."⁶²

Det heter samtidig at Israel, her forstått som jødene, må forventes korreksjon og dom, og at en tilbakevending må omfatte en forsoning mellom Gud og det jødiske folk for at den verdensvide forløsningen skal kunne finne sted.⁶³ Korreksjonen handler om å bringe det jødiske folk vekk fra en tilstand der Herren "rev i stykker" (Hos 6,1) til å "jage etter å kjenne ham [Herren]" (Hos 6,3).⁶⁴ I denne omtalen sier ikke den tidligere lederen av ICEJ ikke at det er tro på Jesus Kristus som er nøkkelen til frelsen, men tro på Gud, og det sies oppsiktsvekkende nok også at det er tro på Gud som er veien til frelse for hed-

ningene.⁶⁵ Er dette et uttrykk for en nedvurdering av Jesu Kristi frelsesverk gjennom sin død og oppstandelse?

Formuleringen ”tro på Jesus Messias” brukes ett sted, der det presiseres at denne troen forener Guds familie, jøde og hedning.⁶⁶ Videre heter det at ”kun gjennom korset” kan jordens slekter bli velsignet.⁶⁷

Det overordnede perspektivet hos Hedding er likevel den kollektive frelsen, som beskrives slik:

Gjenopprettelsen av det jødiske folket i Kanaans land vil resultere i opprullingen av det mest utrolige mysterium som verden noen gang har sett. Nemlig dette, at når den siste hedning blir en troende i henhold til Guds utvelgelse, da vil det plutselig skje en utgytelse av Den Hellige Ånd over det naturlige Israel, og nasjonen vil bli frelst. [...] Dette vil bringe vår vidunderlige Messias hjem til Oljeberget.⁶⁸

Det er altså en kollektiv frelse for ”nasjonen Israel” som vil finne sted. I denne sammenheng må det være rimelig å hevde at misjon blant enkeltjøder ikke har noen plass. Likevel, siden Hedding faktisk bruker formuleringen ”tro på Jesus Messias” som det som forener Guds familie, må ICEJ forstås å ikke ta kategorisk avstand fra misjon blant jøder, selv om de ikke selv er involvert i slikt arbeid.

Arvid Bentsen er reisesekretær i IKAJ. Han har sannsynligvis snakket for flere personer enn noen andre i Norge om Israel, og hevder å ha solgt 50.000 bibeltimer i løpet av en vinter.⁶⁹ I tillegg til hyppige omtaler av Israel, er det også mange henvisninger til Jesus, men da med liten vekt på hans universelle frelsesoppdrag. Eksempelvis formulerer han seg slik i et intervju der medias rolle i ”åndskampen” mot Israel løftes fram:

Jesus kom med den beste forklaring, da han sa at hans folk skal hates av alle etniske folkegrupper for hans navns skyld [Matt 10,22]. Det forklarer Israels særstilling på alle plan. Til tross for at de er det eneste demokratiet i Midt-Østen, fordømmes de av alle. Den store vreden mot Israel som Jesus talte om, fikk vi oppleve i vinter da de ikke fikk lov å forsvare sin rett i henhold til FN-pakten.⁷⁰

Sitatet illustrerer den spesielle omtalen av både Israel og Jesus, som har en klar politisk grunntone, og der de to aldri koples slik at det sies rett ut at jøder trenger Jesus som frelser for å bli forsonet med Gud. Et slikt fokus på Jesu må forstås å være problematisk ut fra Jesu utsendelse av disiplene, der han ber dem være hans vitner, men ber dem om ikke å spekulere om sin gjenkomst, mens han samtidig tar avstand fra tanken om sin egen politiske rolle (Apg 1,7-8).

Konklusjon

Selv om Ordet og Israel hevder å ha utfordringer med rekrutteringen,⁷¹ er det samtidig verdt å merke seg at kristensionismen har en sterk posisjon i Norge. Som vi har sett, er alle tre organisasjonene opptatte av Jesu gjenkomst og tusenårsriket. Mens Ordet og Israel, og til en viss grad Internasjonale kristne ambassade Jerusalem åpner for misjon blant jøder, gjelder dette ikke Karmelinstituttet, som snarere vektlegger at jødene skal forholde seg til Jesu død og oppstandelse først når han kommer for å gjenreise "Riket for Israel" eller tusenårsriket.⁷² Ordet og Israel er samtidig inkonsekvente, siden de sier at de avviser enhver teologi som ikke gjør alvor av at Jesus er veien, sannheten og livet for alle mennesker,⁷³ men samtidig markedsfører bøker som må forstås å argumentere mot vanlig forkynnelse blant jøder, fordi jødene omvendelse vil skje som svar på ufattelige lidelser og nød.

Ved å legge vekt på at staten Israel innevarsler begynnelsen på en ny tid, som inkluderer Jesu gjenkomst, former dette hele forståelsesrammen av dagens situasjon og løsninger på den. Ingen av organisasjonene sier eksplisitt at man ikke driver misjon for å unngå å virke provoserende på jøder, men uttrykket "Herrens komme" som brukt i Erklæringen fra ICEJs sionistkongress må forstås å være brukt taktisk, siden kristne heller vil snakke om "Jesu gjenkomst". Mens paktsløftene omtales ved å bruke ord som velsignelse, koples i liten grad paktsløftene sammen med frelse for den enkelte jøde, men forventningen er at jødene gjennomgår en kollektiv omvendelse en gang i framtiden. Selv om det er rimelig å anta at de lidelsene man beskriver at jødene skal måtte gjennomleve innebærer at de blir mer religiøse, er det vanskelig å se at de nettopp i en slik situasjon

vil vende seg bort fra den jødiske tro. Menneskelig psykologi innebærer at man i en krisesituasjon snarere hegner om sitt eget, men Guds veier kjenner ingen. Videre; hva som skal skje med de jøder som da ikke lever, sier ikke de tre organisasjonene noe om. Dette er interessant, siden endetidsforventningene er sentrale for alle de tre organisasjonene.⁷⁴

Noter

- ¹ Tusen takk til Torleif Elgvin, Knut Helge Høyland, Hans Kvalbein, Ole Christian Kvarme, Gunnstein Nes og Oskar Skarsaune for svært nyttige tilbakemeldinger. Ansvaret for mulige feil og feiltolkninger ligger hos forfatteren alene. Det presiseres at artikkelen ble skrevet før Per Haakonsen holdt foredraget hos Sarpsborg KrF i januar 2012, og den er ikke endret som følge av dette foredraget.
- ² Haugen 2006a.
- ³ Haugen 2010.
- ⁴ Patriarch and Local Heads of Churches in Jerusalem.
- ⁵ Den norske Israelsmisjon, 20.
- ⁶ Skarsaune 1998, 161-165 og 171.
- ⁷ Skarsaune 1999, 99-114; bekreftet i epost til forfatteren 1. oktober 2011. Dispensasjonismen er en retning som vokste fram i USA og England fra ca. 1830, i første omgang gjennom John Nelson Darby, og noe senere Dwight L. Moody, Willian Blackstone og Cyrus Scofield, den siste gjennom sin *Scofield Reference Bible*. Dispensasjonismen deler inn historien i sju epoker eller "dispensations": i) Paradiset; ii) samvittighetsepoken (til Syndefloden); iii) den humane epoken; iv) løftes-epoken (fra Abraham til Moses); v) lovens tid; vi) kirkens tid; vii) og tusenårsriket. For en innføring i dispensasjonisme, se Mæland 2011; for en mildere korreksjon til kristenismen, se Mortensen 2008.
- ⁸ Dispensasjonismen kom til Norge gjennom blant andre Adolf Bjerkeim, som var knyttet til det som nå heter Indremisjonsforbundet; tidligere Generalsekretær, Karl Johan Halleråker, som er en moderat kristensionist, og behandler Israel i ett kapittel og endetid i ett kapittel i sin nye "troslære" (Halleråker 2011), omtaler på s. 254 antimisjon overfor jøder som en "kortslutning". Sentral er også den svenske predikanten Fredrik Franson, som en tid var med i menigheten til Moody (se note 6), og som av det norske misjonsforbundet omtales som "den enkeltpersonen som fikk størst betydning for selve dannelsen av Misjonsforbundet..." (<http://misjonsforbundet.no/sider/tekst.asp?side=155>), samt flere pinsevennpastorer.
- ⁹ Haakonsen 2002, 46-61 gir en oversikt over MF-professorers posisjoner; se også Haakonsen 2010, 89-93.
- ¹⁰ Vogt, 23.
- ¹¹ Livets brød (6,35); verdens lys (8,12); porten [døren] (10,9); den gode gjeteren (10,11); oppstandelsen og livet (11,25); veien, sannheten og livet (14,6); og det sanne vintre (15,1).

- ¹² Jeg er Han (8,24); Jeg er Han (8,28); Før Abraham var, er jeg (8,58); Jeg er Han (13,19); Det er jeg (18,5).
- ¹³ Hvalvik og Stordalen, 238.
- ¹⁴ Fædrelandsvennen 2011a, 9.
- ¹⁵ Fædrelandsvennen 2011a, 9.
John Skåland, leder i Karmelinstitutet, uttaler: "Vi tar Bibelens profetier bokstavelig. Det er kanskje det som skiller oss fra en del andre organisasjoner. Og så har vi valgt en litt kontroversiell måte å arbeide på... Vi støtter det jødiske folket når de bygger i det landet Gud har gitt dem." Regjeringen varslet at den vil komme med en proposisjon til Stortinget som unntar fra ordningen organisasjoner som støtter virksomhet i strid med folkeretten; se Aftenposten 2011. Skattefritaksordningen er hjemlet i skattelovens § 6-50: Gaver til visse frivillige organisasjoner mv. Det er verdt å peke på at også Stortingspolitikerene Peter Gitmark (Høyre) reagerte sterkt mot Karmelinstitutets virksomhet; se Fædrelandsvennen 2011b og Fædrelandsvennen 2011c.
- ¹⁶ Eksempelvis ble dette omtalt av Haugen 2006b, 26, note 13, som viser til *Dagens Næringsliv* 30. juli 2006.
- ¹⁷ Aurebekk 1982, 44.
- ¹⁸ Bjerga 1988, 12. Både Bjerga og Aurebekk – som begge skriver før Per Faye Hansen døde – finner at Karmelbevegelsen vektlegger Messias' futuristiske virke, *ikke* hans død på korset og oppstandelse.
- ¹⁹ Karmelinstitutet 1945a, 62. Som forklart i Aurebekk 1982, 19 ble det i 1975 vedtatt nye retningslinjer, men det ble vedtatt å gå tilbake til de opprinnelige vedtektene året etter, etter en opprivende strid som endte med at hele styret trakk seg; se Aurebekk, 1982, 30.
- ²⁰ Karmelinstitutet 1945a, 63.
- ²¹ Karmelinstitutet 1945b, 16. (Virksomhetsomtalen gjaldt først kun tidskriftet, men allerede samme år ble Karmelinstitutet opprettet, noe som førte til formelle – men ikke substansielle – endringer i denne omtalen.)
- ²² Faye Hansen 1945, 6.
- ²³ Faye Hansen 1947, 207.
- ²⁴ Faye Hansen 1948, 20.
- ²⁵ Faye Hansen 1946, 185.
- ²⁶ Aurebekk 1982, 49. Faye Hansen sier dette slik i en kronikk i Dagen 2. februar 1982 (gjengitt i Bjerga 1988, 15): "Israel hører ikke med i kristenhetens fellesskap og innenfor kristenhetens ramme!"
- ²⁷ Jørgensen 2009a. Understrekning i original er fjernet.
- ²⁸ Karmelinstitutet 2009.
- ²⁹ Jørgensen 2009b.
- ³⁰ Dette må innebære at formuleringen "de helliges leir og den elskede by" i Åp 20,9 må leses til å handle om jødene og Jerusalem, men iallfall "de hellige" må leses i lys av Åp 20,6, som viser til dem som har tatt del i "den første oppstandelsen"; se også note 67. Etter tusenårsriket følger – ifølge Åp – dommen og den nye himmel og den nye jord.
- ³¹ Jørgensen 2009c.
- ³² Jørgensen 2009d.

- ³³ Som forklart i Aurebekk 1982, note 17, 20, ble danske Ordet og Israel etablert i 1950. Forløperen het "De danske Karmelvenner", som i fire år fungerte som en søsterbevegelse til det norske Karmelinstituttet, fram til den danske bevegelsen brøt med Karmelinstituttet.
- ³⁴ Ordet og Israel 2011.
- ³⁵ Ordet og Israel 2005.
- ³⁶ Ordet og Israel 2005, punkt 2. Kristent sionistisk trosmanifest fortsetter med å avvise "ethvert forsøk på å spille evangeliet ut mot landløftene"; se også punkt 1 som sier at alle løfter – også Israels landløfte – stadfestes gjennom Jesus Kristus, med henvisning til Rom 15,8 og 2. Kor 1,20. Samme synspunkt framkommer i punkt 4: "Troen på ... at løftene til Israel fortsatt står ved lag, gjør det naturlig å vise solidaritet med ... det jødiske folket og staten Israel..."
- ³⁷ Nes 2011.
- ³⁸ Ordet og Israel 1978, punkt 7.
- ³⁹ Ordet og Israel 1978, punkt 1.
- ⁴⁰ Evje 2008.
- ⁴¹ Ordet og Israel 2011. Haakonsen hadde tre foredrag, og han har i tillegg 6 artikler i artikkelarkivet; www.ordetogisrael.no/index.php?id=articles.
- ⁴² Haakonsen 2010. Forhold som påvirker Haakonsen synes å være særlig Den norske kirkes tydeligere stemme i Midtøsten-spørsmål, inklusive støtte til det palestinske Kairos-dokumentet (s. 98-106), sterkere agg mot islam (s. 114, hvor han omtaler "enhver muslims religiøse plikt å drepe jødene hvor enn de finnes"; se også s. 175) og økende mistro til palestinerne reell hensikter (s. 133-134, hvor palestinerne hevdes å ha ødeleggelse av eller utslettelse av staten Israel som mål).
- ⁴³ Haakonsen 2006, 111.
- ⁴⁴ Flateby 2011 presiserer i sin anmeldelse av Haakonsens bok at boken argumenterer mot misjon til jøder, siden jødene vil først ta imot Messias etter at de er samlet i Israel, for så å "møte veggen..."
- ⁴⁵ Haakonsen 2006, 187. Haakonsen viser til Jes 53; Sal 118; Matt 23,37; Rom 11,8; 1Pet 2,8.
- ⁴⁶ Haakonsen 2006, 189.
- ⁴⁷ Haakonsen 2006, 194.
- ⁴⁸ Se også Åp 9, 14-18, som snakker om at fire engler skal løses ved Eufrat og drepe en tredjedel av menneskene. For tanker om de siste tider ut fra Bibelen, se Haakonsen 2010, 176-182; Halleråker 2011, 256-276; og Utne 1992, særlig den siste med en helt annen tilnærming enn Haakonsen.
- ⁴⁹ Hedding 2006b, 6. For en god oversikt over ulike kjennetegn ved kristen-sionisme, se kapittel 6 i Ateek 2008.
- ⁵⁰ E-post fra lederen i IKAJ, Leif Wellerop, 27. september 2011.
- ⁵¹ Internasjonale kristne ambassade Jerusalem 2001.
- ⁵² Internasjonale kristne ambassade Jerusalem 2001.
- ⁵³ Internasjonale kristne ambassade Jerusalem 2001.
- ⁵⁴ Hedding 2006b, 9.
- ⁵⁵ Hedding 2006a, 23.
- ⁵⁶ Hedding 2006c, 27.

- ⁵⁷ Hedding 2006c, 23.
- ⁵⁸ Hedding 2006b, 7; Hedding 2006c, 32; Hedding 2006d, 31-34; Parsons 2007, 20.
- ⁵⁹ Hedding 2006e, 42, hvor det blant annet heter at krig er "...a regrettable divine instrument of correction..."
- ⁶⁰ Romerne 15, 8-9 sier (utdrag): "Kristus ble en tjener for de omskårne for å vise at Gud taler sant og for å stadfeste løftene til fedrene, men også for at hedningfolkene skal ære Gud..." Rom 15,27 sier (utdrag): "...de selv, som hedninger, har fått del i deres åndelige gaver."
- ⁶¹ Hedding 2006c, 17-25.
- ⁶² Den norske Israelsmisjon 2004, 14. Også i erklæringen blir Messias-troende jøder gitt oppmerksomhet, når det sies: "Vi erkjenner at det er et Messias' Legeme i Landet Israel i dag som har mye å tilby det universelle Legemet av troende..." (Internasjonale kristne ambassade Jerusalem 2001).
- ⁶³ Hedding 2006b, 27-38.
- ⁶⁴ Hedding 2006b, 31.
- ⁶⁵ Hedding 2006a, 21.
- ⁶⁶ Hedding 2006d, 25.
- ⁶⁷ Hedding 2006a, 39.
- ⁶⁸ Hedding 2006d, 32.
- ⁶⁹ Norge i Dag 2010.
- ⁷⁰ Norge i Dag 2010.
- ⁷¹ Ordet og Israel 2011, hvor det heter at "gjennomsnittsalderen på abonnentane er relativt høg."
- ⁷² Bjerga 1988, 75-77.
- ⁷³ Ordet og Israel 2005, punkt 2.
- ⁷⁴ De jødiske forventningene er at de døde vil stå opp for å ta imot Messias når han kommer, slik det står i Sak 14,5 ("alle hellige være med ham"). Åp 20,4-5 sier at kun de som "ikke hadde tilbedt dyret eller dyrets bilde" først skal bli levende, mens de "andre døde ble ikke levende før de tusen år var gått."

Litteratur

- Aftenposten* 2011: Nei til skattefradrag for gaver til bosettere (1.juni); www.aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/article4137807.ece.
- Ateek, Naim 2008: *A Palestinian Christian Cry for Reconciliation*, New York: Orbis.
- Aurebekk, Tor 1982: *For Bibelen og Israel: En studie av Karmelbevegelsens teologi*. Hovedoppgave, Oslo: Universitetet i Oslo.
- Bjerga, Morten 1988: *Karmelinstitutets ekklesiologi*. Hovedoppgave, Bergen: NLA Høgskulen.

- Den norske Israelsmisjon 2004: *En prinsipperklæring om kirkenes forhold til det jødiske folk og om dette folkets plass i Guds frelseshistorie*. Utarbeidet av Teologisk Nemnd i Den Norske Israelsmisjon, Oslo: Den norske Israelsmisjon.
- Evje, Thor 2008: *Israel, kirken og endetiden*, www.ordetogisrael.no/index.php?id=view-article&article_id=44.
- Faye Hansen, Per 1948: "Jødespørsmålet som teologisk problem", *Karmel-nytt* Årg. 4 Nr. 2, 19-22.
- Faye Hansen, Per 1947: "Går det an å være kristen jøde i Palestina?", *Karmel-nytt* Årg. 3, Nr. 11-12, 206-207.
- Faye Hansen, Per 1946: "Muligheten av en hebraisk stat", *Karmel-nytt* Årg. 2, Nr. 11, 181-185.
- Faye Hansen, Per 1945: "Kristent ansvar i jødespørsmålet", *Karmel-nytt* Årg. 1, Nr. 1, 2-6.
- Flateby, Torgeir 2011: "Israelsbok på godt og vondt", *Misjonsblad for Israel* Årg. 184, Nr. 3, 24.
- Fædrelandsvennen* 2011a: Sørlendinger finansierer ulovlig bosetting (21. mai): 8-13.
- Fædrelandsvennen* 2011b: Politiet bør etterforske dette (22. mai).
- Fædrelandsvennen* 2011c: Fornøyde kritikere (25. mai).
- Halleråker, Karl Johan 2011: *Vi tror sammen. En helhetlig framstilling av den kristne tro til studium og samtale*, Oslo: Lunde.
- Haugen, Hans Morten 2010: "Unødvendig med misjon overfor jøder? En sammenligning av ulike kirker og organisasjoner", *Norsk Tidsskrift for Misjonsvitenskap* Årg. 64, Nr. 3-4, 211-232.
- Haugen, Hans Morten 2006a: "Når religion blir politikk: Kristensionisme i USA og Norge", *Kirke og Kultur* Årg. 111, Nr. 4, 543-64.
- Haugen, Hans Morten 2006b: "Kirkene og Israel", *Babylon* Årg. 4, Nr. 2, 22-31.
- Hedding, Malcolm 2006a: *Basisen for den kristne støtten til Israel*, i 'Serien om Bibelsk Sionisme – Del 1', Stabekk: Internasjonale Kristne Ambassade, Norsk Avdeling.
- Hedding, Malcolm 2006b: *Den bibelske sionismens hjerte*, i 'Serien om Bibelsk Sionisme – Del 2', Stabekk: Internasjonale Kristne Ambassade, Norsk Avdeling.

- Hedding, Malcolm 2006c: *De store paktene i Bibelen*, i 'Serien om Bibelsk Sionisme – Del 3', Stabekk: Internasjonale Kristne Ambassade, Norsk Avdeling.
- Hedding, Malcolm 2006d: *Det nye testamentet og Israel*, i 'Serien om Bibelsk Sionisme – Del 4', Stabekk: Internasjonale Kristne Ambassade, Norsk Avdeling.
- Hedding, Malcolm 2006e: "Peace and War: A Biblical Approach to Conflict", *Jerusalem Post Christian Edition*, September 2006.
- Hvalvik, Reidar og Terje Stordalen 1999: *Den store fortellingen: Om Bibelens tilblivelse, innhold, bruk og Betydning*, Oslo: Det Norske bibelselskap.
- Haakonsen, Per 2010: *Israel*. Bergen: Sambåndet forlag.
- Haakonsen, Per (2006): *Israel, Guds folk: i historien, i teologien, i politikken*, Bergen: Sambåndet forlag.
- Haakonsen, Per (2002): *En ny tid for Israel*, Oslo: Lunde forlag.
- Internasjonale kristne ambassade Jerusalem 2001: *Proklamasjon fra den fjerde internasjonale kristne sionist kongress om bibelsk sionisme*, <http://ikaj.no/content/proklamasjon-fra-den-fjerde-internasjonale-kristne-sionist-kongress>.
- Jørgensen, Johan Henrik 2009a: "Avslutning av bibelstudium", *Karmel-nytt* Årg. 64, Nr. 24, 2.
- Jørgensen, Johan Henrik 2009b: "NT-menighetens siste dager", *Karmel-nytt* Årg. 64, Nr. 22, 2.
- Jørgensen, Johan Henrik 2009c: "Den store hemmeligheten - NT-menigheten", *Karmel-nytt* Årg. 64, Nr. 21, 2.
- Jørgensen, Johan Henrik 2009d: "En overgangstid", *Karmel-nytt* Årg. 64, Nr. 23, 2.
- Karmelinstituttet 2009: *Kristent-jødisk samarbeid for Sions sak*, www.karmel.net/2009/03/05/kristent-j%C3%B8disk-samarbeid-for-sions-sak/.
- Karmelinstituttet 1945a: "Vedtekter", *Karmel-nytt* Årg. 1, Nr. 4, 62-63.
- Karmelinstituttet 1945b: "Tidsskriftet Karmel", *Karmel-nytt* Årg. 1, Nr. 1, 16.
- Mortensen, Jan 2008: "Israel and the Land – Continuity and Transformation in Christ", *Mishkan Issue* 55, s. 7-17.
- Mæland, Jens Olav 2011, "Kristensjonisme og dispensasjonalisme", *Luthersk Kirketidende* Årg. 146, Nr. 19, 513-519.

- Nes, Gunnstein 2011: "For jøde først", *Ordet og Israel* Årg. 34, Nr. 1, 3.
- Norge i Dag 2010: "Ser at Bibelens Ord går i oppfyllelse" (1. januar); www.idag.no/aktuelt-oppslag.php3?ID=16999.
- Ordet og Israel 2011: *Ordet og Israels årsberetning 2010/2011*, www.ordetogisrael.no/index.php?id=view-netarticle&article_id=80.
- Ordet og Israel 2005: *Kristent sionistisk trosmanifest*, vedtatt av Hovedstyret 26. september 2005, www.ordetogisrael.no/index.php?id=view-netarticle&article_id=19&left=about.
- Ordet og Israel 1978: *Ordet og Israels basis*, www.ordetogisrael.no/index.php?id=view-netarticle&article_id=17&left=about.
- Parsons, David 2007: "The Question of Justice", *Word from Jerusalem*, Jan/Feb 2007, 18-20.
- Patriarch and Local Heads of Churches in Jerusalem 2006: *The Jerusalem Declaration on Christian Zionism, Statement by the Patriarch and Local Heads of Churches in Jerusalem*, www.sizers.org/articles/jerusalemdeclaration.htm
- Skarsaune, Oskar 1999: *Tusenårshåpet: Endetidsforventning gjennom 2000 år*, Oslo: Verbum.
- Skarsaune, Oskar 1998: "Staten Israel i lys av Bibelens landløfter", Nils Jakob Tønnessen (red), *Israel 50 år*, Oslo: Luther.
- Utnem, Erling 1987: *Visst skal jorden bli ny! Det bibelske framtidshåp*, Oslo: Luther.
- Vogt, Judith 1996: *Jødens ukristelige image: Et studie i katolsk billedmageri*, København: C.A. Reitzels forlag.

Hans Morten Haugen, f. 1971, cand.polit (1995) og dr.juris (2006). Har arbeidet ved Mellomkirkelig råd for Den norske kirke 1996-2002, ved Senter for menneskerettigheter ved Universitetet i Oslo 2002-05, og for Kirkens Nødhjelp i Jerusalem 2005-06. Er nå 1.amanuensis ved Diakonhjemmet Høgskole. Har blant annet publisert artiklene "Hvorfor høyreekstremer og nasjonalistiske verdier får økt oppslutning" og "Israels okkupasjon og kirkene: med rett til å kritisere – og deinvestere?"

How do Christian Zionists View Salvation for Jews?

What do Norwegian Christian Zionist organisations say about salvation for the Jews? Central documents and statements by the Karmel Institute, the International Christian Embassy Jerusalem – Norway and Ordet og Israel ("The Word and Israel") are analysed. Common is an expectation that a "reestablishment" of Israel is decisive for the return of Jesus. Only then will the Jews understand that Jesus is the Messiah and believe in him. Zionism, the ingathering of Jews and the state of Israel are promoting these events. The terms blessing and comfort are related to the Covenant promises, but the organisations do not apply the term salvation in the context of these promises. The organisations do not give any answers to what will happen to the Jews who are not living when Jesus returns.